TEYLERS

MUSEUM·VAN·DE·VERWONDERING

Docentenhandleiding

Teylers Museum

groep 1 en 2 basisschool

Wie wat bewaart, heeft wat!

Versie 2019

Teylers Museum
Spaarne 16
2011 CH Haarlem
T 023 – 516 09 60
F 023 – 534 20 04
E info@teylersmuseum.nl
I www.teylersmuseum.nl

Naam contactpersoon: Fieke Kroon
e: fkroon@teylersmuseum.nl
t: 023 5531981

Inhoud

1.	Inleiding *Wie wat bewaart, heeft wat!*		3
	1.1	Teylers Museum	3
	1.2	Waarom een leerlijn cultureel erfgoed?	3
	1.3	Leerdoelen	4
2.	Opzet programma Teylers Museum		6
	2.1	Voorbereiding op school Incl. Digitaal Prentenboek **Beer is los**	6
	2.2	Museumbezoek	9
	2.4	Afsluitende les	9
	2.5	Praktische informatie	10

Bijlagen:

Bijlage 1:	De Haarlemse erfgoedleerlijn in relatie tot het leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie	11
Bijlage 2:	Kleurplaat Pieter Teyler	13
Bijlage 3:	Werkblad Mijn Museummuur	14

1. Inleiding *Wie wat bewaart, heeft wat!*

1.1 Teylers Museum

Deze docentenhandleiding is van Teylers Museum en is bestemd voor leerkrachten van groep 1 en 2 van het basisonderwijs. In dit programma maken de leerlingen kennis met een bijzonder Haarlems museum, Teylers Museum, en met het begrip 'bewaren'.

Teylers Museum is het eerste en oudste museum van Nederland en is sinds 1784 voor het publiek geopend. Het museum is genoemd naar Pieter Teyler van der Hulst (1702-1778), een rijke Haarlemse laken- en zijdefabrikant. Hij had veel interesse voor kunst en wetenschap en legde (bescheiden) verzamelingen aan op beide gebieden. In zijn testament bepaalde hij dat zijn vermogen moest worden ondergebracht in een stichting. De uitvoerders van Teylers testament besloten daarmee een museum te bouwen waarin voorwerpen van kunst en wetenschap bijeengebracht zouden worden.

Het erfgoedprogramma bestaat uit drie onderdelen. In alle onderdelen wordt aandacht besteed aan reflectie.

1. Voorbereidende lessen op school
2. Een bezoek aan het museum, met kijk- en doe-opdrachten.
3. Creatieve verwerkingsactiviteiten op school

1.2 Waarom een leerlijn cultureel erfgoed?

'Wie wat bewaart, heeft wat!' is een complete erfgoedleerlijn voor het primair onderwijs en heeft tot doel het rijke culturele erfgoed van Haarlem en directe omgeving bereikbaar te maken voor kinderen van groep 1 tot en met 8.
Het op elkaar aansluitende aanbod is ontwikkeld door de Werkgroep ErfgoedEducatie van de Stichting Erfgoed Haarlem: het samenwerkingsverband van het Archeologisch Museum Haarlem, Museum Het Dolhuys, het Frans Hals Museum, de Grote of Sint Bavokerk, Museum Haarlem, Vereniging Haerlem, het Noord-Hollands Archief, de Bibliotheek Zuid-Kennemerland en Teylers Museum.
Het al jaren succesvolle programma is in 2015 herzien vanwege de gelijktijdige publicatie door de SLO van het *Leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie,* met daarbinnen een leerlijn cultureel erfgoed; en *Cultuur in de Spiegel in de Praktijk, een leerplankader voor Cultuuronderwijs*. [1] Een korte toelichting op kernpunten uit deze beide leerplankaders, die uitgangspunten zijn geweest voor de herziene leerlijn.

Onderwijs in cultureel erfgoed gaat over sporen uit het verleden die de moeite waard zijn om te bewaren voor de toekomst. Erfgoed gaat over een kind zelf (persoonlijk erfgoed), over de cultuur van de directe omgeving en samenleving (regionaal en landelijk erfgoed) en over de wereld (werelderfgoed). We onderscheiden materieel erfgoed zoals monumenten, archieven,

[1] Zie www.kunstzinnigeorientatie.slo.nl, Het leerplankader Kunstzinnige Orientatie is een richtinggevende uitwerking van de kerndoelen van het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie (kerndoelen 54, 55 en 56) in vijf leerlijnen: beelden, muziek, dans, drama en cultureel erfgoed.
Het leerplankader Cultuur in de Spiegel is te downloaden op www.slo.nl/cultuurindespiegel

museale voorwerpen, archeologische vondsten, landschappen en bibliotheken en immaterieel erfgoed zoals gewoontes en gebruiken, tradities, identiteit, verhalen en rituelen. Centraal staan het verhaal en de betekenis die aan het cultureel erfgoed toegekend wordt. Leerlingen ervaren dat hun eigen omgeving betekenisvol is en dat het cultureel erfgoed met henzelf te maken heeft.

Onderwijs in cultureel erfgoed gaat uit van ervaren en beleven. Leerlingen onderzoeken sporen uit het verleden in hun eigen omgeving en discussiëren erover. Ze gebruiken hun verbeelding om de betekenis(-sen) van het erfgoed in heden, verleden en toekomst te verkennen. Zo kan erfgoededucatie bijdragen aan de ontwikkeling van historisch besef en van creativiteit. Ze doen daarbij vaardigheden op uit het creatief proces: oriënteren, onderzoeken, uitvoeren en evalueren. Tijdens al deze fases staat reflectie centraal.

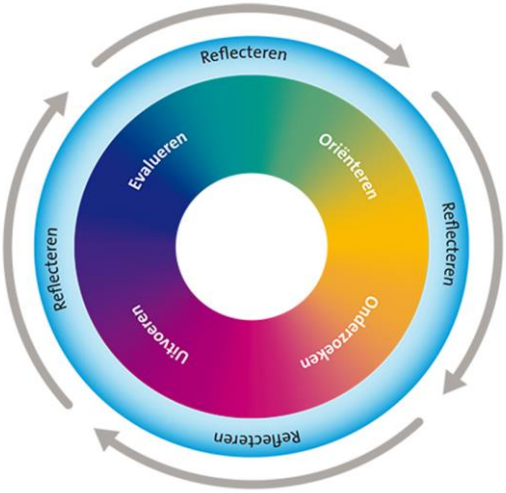

In het schema in bijlage 1 wordt aangegeven aan welke competentie uit het leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie in deze Haarlemse leerlijn erfgoededucatie per programma wordt gewerkt.

In de onderdelen van de leerlijn maken kinderen kennis met allerlei verschillende erfgoedinstelling zoals een museum, een archief, een bibliotheek, een monument of een historische vereniging. Elk programma gaat daarnaast over een specifiek aspect van het onderwerp ‘bewaren’, en sluit daarbij aan bij de ontwikkelingsfase van leerlingen.

Kinderen betrekken het thema op zichzelf, reflecteren erop en bouwen hierdoor aan de ontwikkeling van hun culturele zelfbewustzijn. Wat bewaren zij zelf en wat wordt er in het museum bewaard? Ze worden zich bewust van de verschillende aspecten van dit onderwerp: wat hebben mensen in het verleden gemaakt en waarom bewaren wij dit in een speciaal instituut als een museum? Ze werken tegelijkertijd aan de cognitieve basisvaardigheden waarnemen, verbeelden, benoemen van allerlei begrippen (conceptualiseren) en leggen verbanden of zoeken verklaringen (analyseren).

1.3 Leerdoelen

Dit onderdeel van de leerlijn is ontwikkeld om leerlingen van groep 1 en 2 van het basisonderwijs kennis te laten maken met een museum. Op een speelse en actieve manier, die past bij hun ontwikkelingsfase, leren de kinderen wat een museum voor een instelling is

en wat je er kunt beleven. Ze werken daarbij ook aan hun woordenschat: begrippen als museum, erfgoed, schilderij, vitrine, fossiel krijgen betekenis. Daarnaast worden de kinderen zich bewust van het begrip ‘bewaren’. Doen zij dit zelf ook? Wat, hoe en waarom wordt er in een museum bewaard?

Cultureel erfgoed biedt een rijke leeromgeving aan leerlingen. Het legt een natuurlijke verbinding tussen verschillende leergebieden. De Haarlemse erfgoedleerlijn als geheel sluit aan bij de volgende kerndoelen [2]:

Leergebied Kunstzinnige Oriëntatie:

54 De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren
56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Leergebied 'Oriëntatie op jezelf en de wereld':

37 Leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen
51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen, en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

Het programma in Teylers Museum besteedt daarnaast nog specifiek aandacht aan de natuurdoelen uit dit leergebied:

40 De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving
41 De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.
42 De leerlingen leren onderzoek doen aan materialen en natuurkundige verschijnselen, zoals licht, geluid, elektriciteit, kracht, magnetisme en temperatuur.

[2] http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/basisonderwijs/vakken-en-kerndoelen-basisonderwijs

2. Opzet programma Teylers Museum

2.1 Voorbereiding op school

TIJD: De voorbereidende activiteiten op het museumbezoek zullen twee à drie dagdelen in beslag nemen. Dit hoeft niet op één dag te worden uitgevoerd, maar kan worden verdeeld over verschillende dagen.

De voorbereidende lessen bestaan uit vier onderdelen:

a) Kringgesprek over bewaren
b) Inrichten van thematafel
c) Digitaal prentenboek **Beer is los**
d) Voorbereiding van het museumbezoek en opdrachten

a. Kringgesprek over bewaren

TIJD: ca 30-40 minuten

Voer met de kinderen een gesprek over wat zijzelf bewaren, sparen of verzamelen. Wát bewaren de kinderen, waarom bewaren zij dat en hoe bewaren ze iets? Het doel van dit kringgesprek is dat de kinderen bekend raken met de begrippen ‘bewaren’ en ‘verzamelen’.

Vragen kunnen zijn:

- Wat bewaar je?
- Waarom heb je het bewaard? *(Mooi, zacht, gekregen, herinnering.)*
- Gebruik je het nog steeds?
- Bewaar je het op een speciaal plekje of ergens in?
- Laat je het wel eens aan andere mensen zien?
- Bewaar je één ding? Of bewaar je een heleboel dingen? Wat is verzamelen? Heeft iemand een verzameling?
- Bewaren je vader/moeder/broer/zus of andere mensen die je kent ook iets?

Aan het eind van dit gesprek krijgen de kinderen de opdracht om iets wat zij graag altijd zouden willen bewaren, mee naar school te nemen (Bijvoorbeeld een knuffel of pop, boek, steentjes, schelpen, een foto, etc) Hiermee kan dan een thematafel worden ingericht.

b. Inrichten van thematafel

TIJD: tenminste ca 30 minuten

NODIG: alle voorwerpen die de kinderen hebben meegenomen; een tafel (of andere plaats) waarop alle voorwerpen een plaats kunnen krijgen; en eventueel papier, schrijf- en tekenmateriaal, knutselmateriaal.

De kinderen hebben allemaal iets dat zij willen bewaren van huis meegenomen. Deze voorwerpen worden in de kring gelegd. Eén voor één kunnen de kinderen

vertellen waarom ze het voorwerp hebben meegenomen en willen bewaren. Of waarom ze een bepaalde verzameling hebben. Hierna krijgt het voorwerp een plaats op de thematafel.

De voorwerpen mogen allemaal willekeurig op tafel liggen, maar kunnen ook geordend worden, bijvoorbeeld naar grootte, kleur, materiaal, ouderdom en dergelijke. Gezien de museumcollectie van Teylers (kunst en wetenschap), kan ook een sortering worden gemaakt naar dingen die door mensen gemaakt zijn en dingen uit de natuur.
De tafel kan in de loop van het programma versierd worden, bij de voorwerpen kunnen naambordjes gemaakt worden. De thematafel blijft opgesteld in de klas totdat het programma is afgesloten.

c. Digitaal prentenboek *Beer is los*

TIJD: 30 - 40 minuten

NODIG: link naar het digitale prentenboek Beer is los; digibord

Ter voorbereiding op het museumbezoek is het digitale prentenboek ***Beer is los*** een aanrader om samen met de kinderen op het digibord te bekijken. Het is speciaal door het museum gemaakt voor kinderen van 3 – 7 jaar. Veel voorwerpen die ze tijdens het bezoek gaan zien, komen al in het boek voor.

Uit een van onze bekende schilderijen (*De pianoles* van Henriëtte Ronner-Knip) komt een klein katje tot leven: Brammetje. Hij stapt zomaar uit zijn schilderij en gaat op avontuur in de museumzalen. Ondeugend kietelt hij de brommerige Grottenbeer, waarna een spannende achtervolging volgt door alle zalen van het museum! Ten slotte weet Pieter Teyler hen tot bedaren te brengen, en keren ze tegen het ochtendgloren terug naar hun plek. Maar één van de twee heeft wel een schrammetje opgelopen, wie zou dat zijn…?

De eerste keer is het ’t handigst om puur het verhaal over het katje en de beer te lezen. Vlak voor het bezoek, of eventueel erna, kan het boek nog een keer gelezen worden en dan vooral de achtergrondinformatie. Deze staat steeds ‘verstopt’ achter het poezenpootje op elke pagina. Door dat aan te klikken popt een schermpje op met extra informatie.

d. Voorbereiding van het museumbezoek en opdrachten

TIJD: 50 - 60 minuten

NODIG: kleurplaat Pieter Teyler (bijlage 1); Opdracht Mijn Museummuur (bijlage 2); kleurpotloden.

Leg in de introductie uit dat Teylers Museum vernoemd is naar Pieter Teyler, een rijke man die lang geleden leefde. Met zijn geld is Teylers Museum gebouwd en zijn de verzamelingen gekocht. Bij dit laatste onderdeel hoort de opdracht met de kleurplaat van Pieter Teyler, die is bijgevoegd (bijlage2) zodat u deze kunt kopiëren en aan de kinderen kunt uitdelen.

In het gesprek voorafgaand aan de opdrachten kunnen bijvoorbeeld de volgende vragen gesteld worden:

- Wat is een museum?
  (Een museum is een gebouw waar allemaal voorwerpen worden bewaard.)
- Wat staat er in een museum?
  (Er kan van alles in een museum staan, schilderijen, tekeningen, beeldjes, kasten, oude munten, botten, dode dieren...)
- Waarom bewaart een museum?
  (Om oude, waardevolle dingen ook later aan iedereen te kunnen laten zien.)
- Wie kent Teylers Museum?
  (Wie is er wel eens geweest?)
- Wat denk je dat Teylers Museum bewaart?
  (Teylers Museum bewaart heel veel soorten dingen, namelijk schilderijen, tekeningen, oude munten, botten, fossielen, stenen, instrumenten en goochelspullen.)
- Waarom bewaart Teylers Museum dat?
  (Om de dingen ook later aan mensen te kunnen laten zien, mensen kunnen ernaar kijken maar ook van leren, bijvoorbeeld over de natuur.)

Opdrachten:

1. **Stel je eens voor: hoe zag Meneer Teyler volgens jou eruit?**

   TIJD: ca 30 minuten

   NODIG: Kleurplaat Pieter Teyler (bijlage 2), stiften of kleurpotloden, ander versiermateriaal

   Toelichting: Laat de kinderen het portret van meneer Teyler helemaal naar eigen verbeelding zo divers mogelijk kleuren en/ of versieren. Moedig hen aan hun fantasie te gebruiken. Laat hen vertellen over wat ze doen (of hebben gedaan). Schrijf de namen van de kinderen op de tekeningen en hang ze op in de klas.

2. **Mijn Museummuur**

   TIJD: ca 30 minuten

   NODIG: kopieën van ‘Mijn Museummuur’ (bijlage 3), ander papier, schaartjes, plakstiften of lijm

   Tip: U kunt de bijlage het best tot A3-formaat vergroten m.b.v. de kopieermachine. Voor jonge kinderen is het dan makkelijker werken. U kunt de uitgeknipte onderdelen ook op een ander, gekleurd blad laten plakken.

   In een museum wordt ook aandacht geschonken aan de ruimte, kast of vitrine waarin iets bewaard wordt. Wat zouden de kinderen zelf voor schatten willen laten zien, als ze een muur in het museum mochten inrichten? En hoe zouden ze dat ophangen en in vitrines tentoonstellen?

Geef aan elk kind een kopie van elke plaat. De kinderen kleuren de afbeeldingen van de objecten die ze kiezen in en knippen ze uit. Deze afbeeldingen worden dan in de lijsten of vitrines geplakt.
Er is ook ruimte om zelf een schilderij te maken of een object te tekenen voor in de vitrine. Moedig de kinderen aan te bedenken wat zij hierin willen tekenen. Een voorwerp dat door mensen is gemaakt of een schat uit de natuur…?
Schrijf de namen van de kinderen op de werkbladen en hang ze op in de klas.

2.2 Museumbezoek

Voor u naar het museum gaat bespreekt u welke regels er in een museum gelden:

- Op afstand blijven van de objecten en deze niet aanraken. Door aanraken kunnen de objecten kapot gaan.
- Rustig lopen, zodat je niet tegen een voorwerp botst.
- Zachtjes praten, omdat andere bezoekers anders niet meer rustig kunnen rondkijken.
- Bij elkaar blijven, omdat je anders kunt verdwalen.
- Fotograferen mag, maar zonder flits!

TIJD: het bezoek duurt ongeveer een uur. Dit is exclusief de reistijd.

NODIG:

- *Minimaal twee begeleiders*

In het museum

In het museum wordt u ontvangen door twee rondleiders, die de groep in twee subgroepen splitsen. De begeleiders van de school worden over de subgroepen verdeeld. Beide subgroepen krijgen dezelfde rondleiding, maar in een andere volgorde. De rondleiders hebben ieder een tas bij zich met korte, speelse opdrachten. De rondleiding wordt ‘opgehangen’ aan het verhaal dat de kinderen in *Beer is los* hebben gelezen. Aan het eind wordt de klas weer samengevoegd voor een korte reflectie over ‘bewaren’.

Opdrachten

In de verschillende zalen krijgen de kinderen van de rondleider een opdracht bij een bepaald object. Het werkt het beste om de subgroep dan in 3 kleinere groepjes te verdelen van max. 5 kinderen. De begeleiders van de school kunnen de rondleider hierbij helpen om de opdracht met de kinderen uit te voeren.

Soms krijgen de kinderen ook de opdracht van de rondleider om een bepaald object te zoeken. Help de kinderen hierbij door ‘warm of koud’ te zeggen, en zorg dat ze niet gaan rennen of andere objecten aanraken.

2.3 Afsluitende les en inrichten tentoonstelling

Het museumbezoek wordt afgesloten met een verwerkingsles: een nabespreking, het maken van een eigen kunstwerk en met een kleine tentoonstelling in de klas.

TIJD: de verwerkingsles bestaat uit een (kring)gesprek, het maken van een eigen kunstwerk en het maken van een tentoonstelling. Deze onderdelen zullen één tot drie dagdelen in beslag nemen, maar kunnen verdeeld worden over verschillende dagen.

NODIG: de thematafel met de meegebrachte voorwerpen (zie voorbereidende les); papier en teken- of schildermateriaal, divers knutselmateriaal.

Nabespreking

In de nabespreking van het bezoek aan het museum kunt u vragen stellen als:

- Wat vonden jullie van het museumbezoek?
- Wie weet nog: wat wordt er allemaal bewaard in Teylers Museum?
- Wat vond je het mooist in het museum? Waarom?
- Wie heeft er thuis verteld over het museum?
- Zou je nog eens naar een museum willen?

Maken van een eigen kunstwerk

Naar aanleiding van het bezoek kunnen de kinderen nu hun eigen kunstwerk gaan maken, bijvoorbeeld een tekening, schilderij, object van klei of papier. Dit kan een verbeelding zijn van het object dat zij het mooist vonden en waaraan ze een herinnering willen bewaren.

Uitbreiden van de thematafel tot een tentoonstelling

De zelfgemaakte kunstwerken worden tentoongesteld, samen met de objecten van de thematafel en de portretten van Pieter Teyler en de ‘Museummuren’ uit de voorbereidende les.

U kunt samen met de kinderen de objecten, kleurplaten en ‘Museummuren’ sorteren. Bespreek welke objecten bij elkaar horen. Dit kan op soort (dingen door de mens gemaakt, dingen uit de natuur, kleurplaten, etc.), maar bijvoorbeeld ook op kleur (rood bij rood en groen bij groen), grootte, etc.
Suggestie voor uitbreiding: schrijf bij de verschillende voorwerpen tekstbordjes, maak mooie lijsten om de kunstwerken; exposeer de voorwerpen in ‘vitrines’. Laat de kinderen meedenken over de inrichting.

De tentoonstelling kan op tafels in de klas, maar ook in de hal van de school een grote tentoonstelling te maken, samen met de andere groepen die deelnemen aan de erfgoedleerlijn. De bezoekers van de tentoonstelling kunnen de leerlingen uit de andere groepen zijn, maar ook familie, vrienden en omwonenden.

2.5 Praktische informatie

Komt u met de auto, dan zijn er diverse parkeergarages in de buurt. De dichtstbijzijnde parkeergarage is De Appelaar.

De ingang voor schoolgroepen is aan de **achterzijde van het museum in de Nauwe Appelaarsteeg 3.** Deze kunt u bereiken via de Bakenessergracht of de Damstraat.

Bijlage 1: De Haarlemse erfgoedleerlijn in relatie tot het Leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie

Haarlemse erfgoedleerlijn 'Wie wat bewaart heeft wat' (herziene versie 2015)							
	Competenties Leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie, leerlijn Cultureel Erfgoed						
	oriënteren	onderzoeken		uitvoeren		evalueren	
Programmaonderdeel	waarnemen en beleven *	begeleid onderzoeken en benoemen	verbinden met thema's uit leergebied Oriëntatie op jezelf en de wereld (tijd)	vertalen naar eigen betekenisgeving in heden	verbeelden van eigen betekenis in div. media	reflecteren op eigen proces en betekenis	openstaan voor andere perspectieven
groep 1-2 Frans Hals Museum	Leerlingen stellen zich open voor het thema bewaren en het onderwerp museum vanuit hun eigen belevingswereld.	Ze ervaren wat een (kunst)museum is en onderzoeken onder begeleiding voorwerpen en schilderijen. Ze benoemen aspecten en fantaseren erover.	N.v.t. voor 1-2	Leerlingen vertellen wat zijzelf bewaren. Ze associëren museumvoorwerpen met voorwerpen thuis.	In een creatieve uiting verbeelden leerlingen een bijzondere museumherinnering.	In de klas wordt het bezoek samen besproken. Leerlingen kunnen vertellen over wat zij hebben verbeeld.	N.v.t. voor 1-2
groep 1-2 Teylers Museum	Leerlingen stellen zich open voor het thema bewaren en het onderwerp museum vanuit hun eigen belevingswereld.	Ze ervaren wat een museum is en onderzoeken onder begeleiding voorwerpen (uit techniek en natuur) en schilderijen.	N.v.t. voor 1-2	Leerlingen vertellen wat zijzelf bewaren. Ze sorteren museumvoorwerpen in categorieën.	Leerlingen richten een eigen 'museummuur' in	In de klas wordt het bezoek samen besproken. Leerlingen kunnen vertellen over wat zij hebben verbeeld.	N.v.t. voor 1-2
groep 3-4 Archeologisch Museum Haarlem	Leerlingen stellen zich open voor het thema archeologie, onder andere door het inleven in een verhaal.	Ze ervaren wat een opgraving is en onderzoeken en benoemen onder begeleiding archeologische voorwerpen.	N.v.t. voor 3-4. Leerlingen bespreken wel in algemene zin verschillen en overeenkomsten tussen vroeger en nu aan de hand van erfgoedvoorwerpen.	Ze kunnen zich m.b.v. het verhaal en de erfgoedvoorwerpen inleven in het thema archeologie en dit verbinden met hun eigen leven.	In een creatieve uiting verbeelden ze hun herinnering aan een opgegraven voorwerp of een museumobject.	In de klas wordt het bezoek samen besproken. Leerlingen kunnen vertellen over wat zij hebben verbeeld en waarom.	Leerlingen kunnen door archeologisch erfgoed te beleven, ervaren welk belang anderen hieraan hechten.
groep 3-4 Vereniging Haerlem	Leerlingen stellen zich open voor monumenten en het leven in de stad in een vroegere tijd.	Ze onderzoeken en benoemen onder begeleiding aspecten van het onderwerp 'bewaren' en van het monument De Hoofdwacht (de zetel van de historische vereniging).	N.v.t. voor 3-4. Leerlingen ervaren dat een gebouw verschillende functies kan hebben door de tijd.	Leerlingen kunnen zich inleven in het verhaal van een monument en het belang van het bewaren van gebouwen .	Ze verwerken het aspect 'stadswacht' beeldend en maken een variatie op het rijmpje in de gevelsteen.	In de klas wordt het bezoek samen besproken. Leerlingen kunnen vertellen over wat zij hebben verbeeld en waarom.	Leerlingen kunnen door een monument te beleven, ervaren welk belang anderen hieraan hechten.

Bijlage 1: De Haarlemse erfgoedleerlijn in relatie tot het Leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie

groep 3-4 Grote of Sint Bavo Kerk	Leerlingen stellen zich open voor een religieus monument, en proberen associaties te maken met eigen ervaringen.	Ze onderzoeken en benoemen aspecten van de kerk en de relatie van dit gebouw met het leven, de veiligheid en sociale zorg in de stad.	N.v.t. voor 3-4. Leerlingen spreken wel in algemene zin over geloven en leven vroeger en nu.	Leerlingen kunnen zich inleven in het verhaal van een religieus monument en in het algemeen in het belang van het bewaren van gebouwen .	Leerlingen zingen het lied 'De Klokken van Haarlem' op school en in de kerk en verbeelden glas-in-lood ramen en/of klokken.	In de klas wordt het bezoek samen besproken. Leerlingen kunnen vertellen over wat zij hebben verbeeld en waarom.	Leerlingen kunnen door (religieus) erfgoed te beleven, ervaren welk belang anderen hieraan hechten.
groep 5-6 Bibliotheek Zuid-Kennemerland	Leerlingen stellen zich open voor literair erfgoed, specifiek centsprenten, onder andere door het inleven in een verhaal, en kunnen dit verbinden met eigen ervaringen en kennis.	Ze onderzoeken en benoemen aspecten van literair erfgoed en van het historische gebouw waarin de bibliotheek is gehuisvest.	Leerlingen kunnen (be-)geleid bronnen onderzoeken en bijv. boekdrukkunst, marskramers verbinden met thema's uit de lessen wereldoriëntatie.	Ze kunnen zich m.b.v. erfgoed inleven in een andere historische periode en dit verbinden met hun eigen leven.	Leerlingen kunnen na het bezoek hun eigen betekenisgeving tonen in een zelfgemaakte centsprent.	Leerlingen kunnen hun werk presenteren, hun gemaakte keuzes benoemen en vergelijken met het werk van anderen.	Leerlingen tonen dat zij enige kennis hebben van de betekenis van literair erfgoed vroeger en nu en relateren dit aan de eigen betekenis-geving.
groep 5-6 Museum Haarlem	Leerlingen stellen zich open voor erfgoed-voorwerpen en kunnen deze verbinden met eigen ervaringen en kennis.	Ze onderzoeken en benoemen erfgoed-voorwerpen aan de hand van selectiecriteria van het museum.	Leerlingen kunnen (be-)geleid bronnen uit de eigen omgeving onderzoeken en deze verbinden met thema's uit de lessen wereldoriëntatie.	Leerlingen kunnen met elkaar een gesprek voeren over de waarde en betekenis van erfgoedvoorwerpen in het heden.	Leerlingen maken een eigen verbeelding van een 'Droste effect' in een tekening of foto.	Leerlingen kunnen hun gemaakte keuzes in de selectiecommissie en in hun creatieve proces benoemen en vergelijken met dat van anderen.	Leerlingen tonen dat zij enige kennis hebben van de betekenis van erfgoed vroeger en nu en relateren dit aan de eigen betekenisgeving.
groep 7-8 Noord-Hollands Archief	Leerlingen maakt kennis met de rol van een archief en de betekenis die anderen aan documenten geven. Ze kunnen deze spiegelen aan de eigen betekenisgeving.	Ze onderzoeken en benoemen archiefdocumenten over criminele 19e eeuwse kinderen.	Leerlingen kunnen archiefbronnen uit de eigen omgeving onderzoeken en deze verbinden met historische ontwikkelingen.	Leerlingen kunnen met elkaar een gesprek voeren over bewaren van 'gevoelige' documenten vanuit verschillende perspectieven.	Leerlingen verbeelden en beschrijven de afloop van een leven van een kind en vergelijken dit met de historische bron.	Leerlingen kunnen hun eigen verhaal presenteren, keuzes benoemen en een vergelijking maken met werk van anderen. Zij tonen historisch besef in relatie tot het erfgoed.	Leerlingen kunnen vanuit meerdere perspectieven redeneren wat de betekenis is van archiefbronnen vroeger en nu.
groep 7-8 Museum Het Dolhuis	Leerlingen stellen zich open voor erfgoed-voorwerpen en persoonlijke verhalen uit de geestelijke gezondheidszorg.	Ze kunnen kijken naar bronnen over 'gekte' en de behandeling daarvan vanuit verschillende perspectieven in verleden en heden.	Leerlingen kunnen materiële en immateriële bronnen (voorwerpen en verhalen) onderzoeken en deze verbinden met historische ontwikkelingen.	Ze kunnen met elkaar een gesprek voeren over 'voorwerpen met een verhaal' en aangeven welke betekenis dit erfgoed heeft voor de samenleving.	Leerlingen verbeelden een eigen ervaring met verschillen tussen 'binnenkant-buitenkant'.	Leerlingen kunnen hun eigen object presenteren, benoemen en vergelijken met dat van anderen. Zij tonen historisch besef in relatie tot het erfgoed.	Leerlingen kunnen vanuit meerdere perspectieven beredeneren wat de betekenis is van erfgoed uit de geestelijke gezondheidszorg.
* beleven: associëren, kennisnemen van ervaringen van anderen, spiegelen aan eigen ervaring							

Bijlage 2: Kleurplaat Pieter Teyler van der Hulst

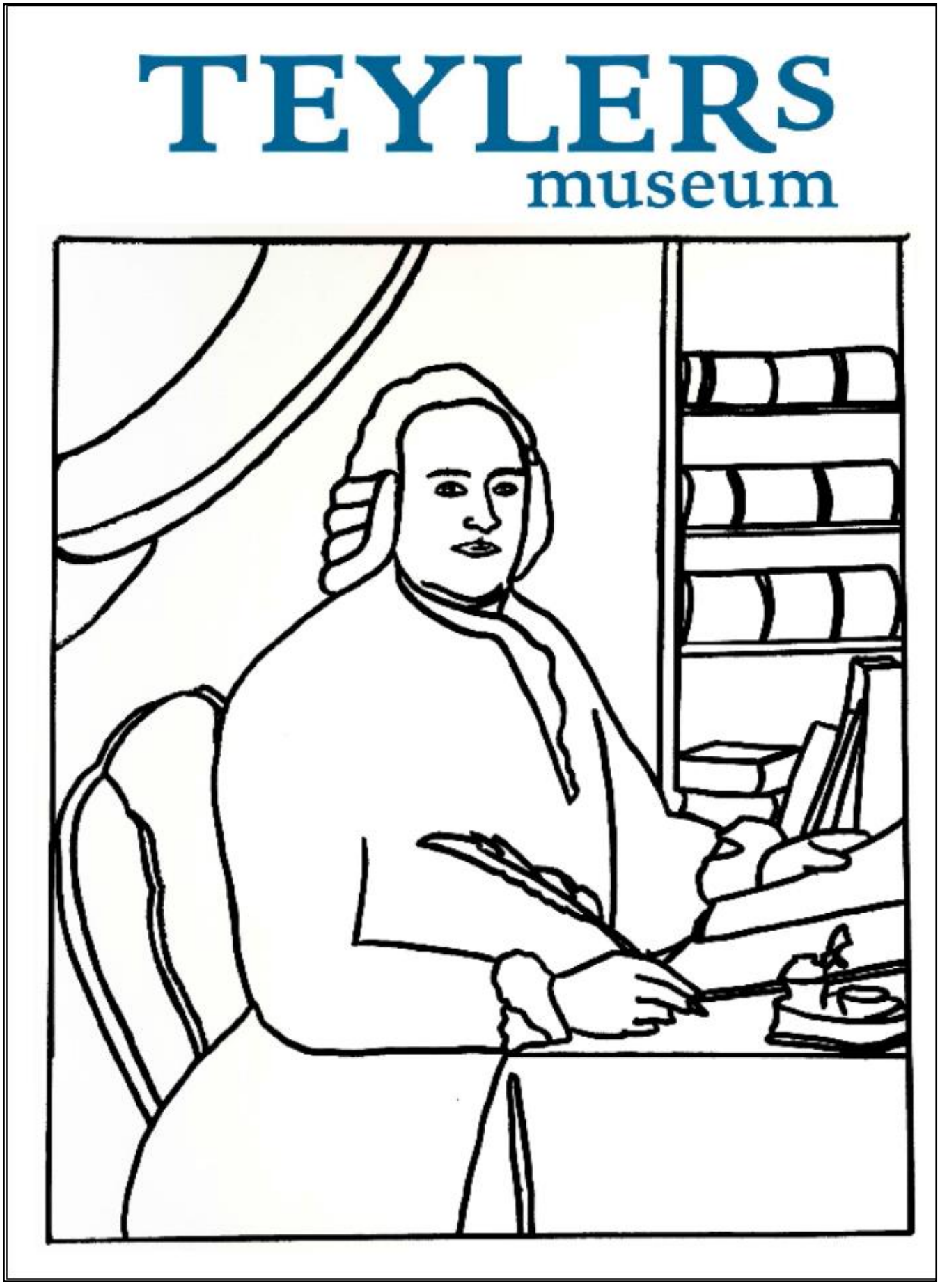

Bijlage 3: Werkblad Mijn Museummuur

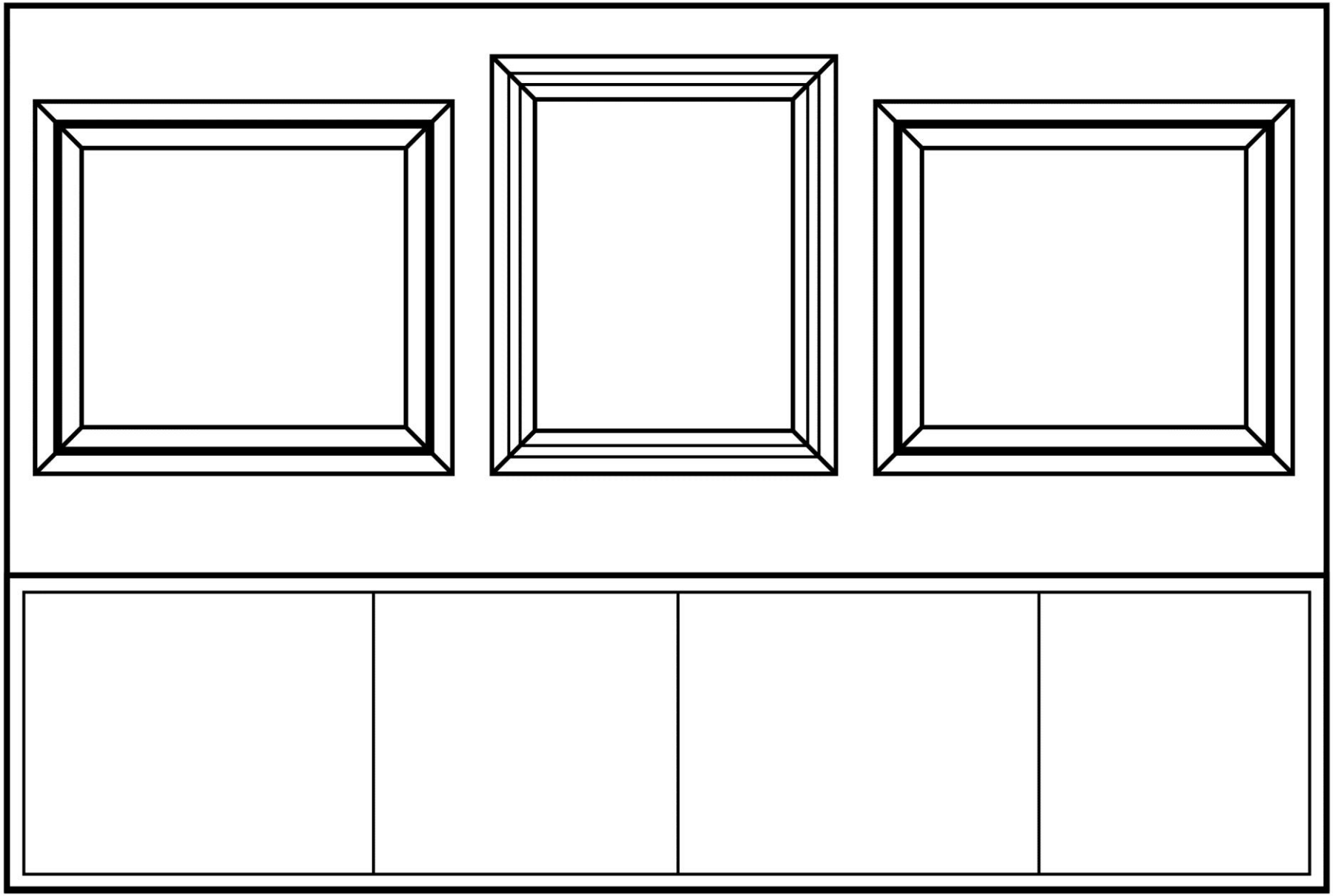
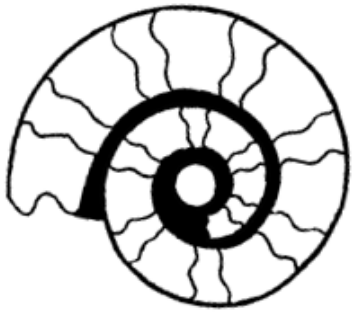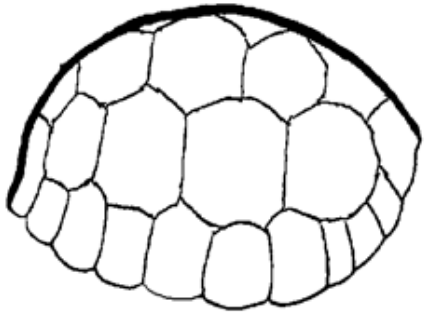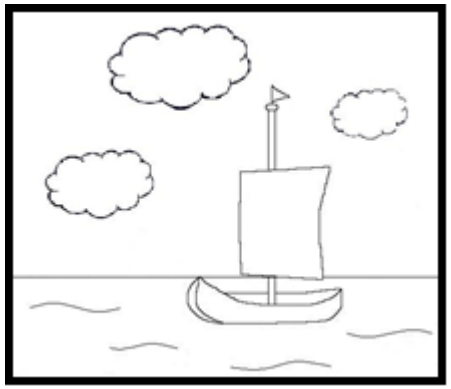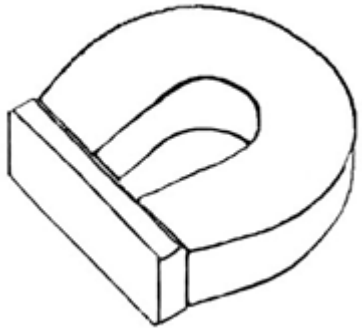
Bijlage 3: Werkblad Mijn Museummuur